

SILVESTRO AMELIO, *Conciones Latinae Muldavo*, studii introductive, ediție de text și glosar de Gh. Chivu și Florentina Nicolae, București, Editura Academiei Române, 2023, 599 p.

În demersul de a recenza o carte precum cea de față, ne-am amintit de o definiție a filologiei oferită de Carlo Tagliavini: în sens strict, filologia ia limba ca obiect de studiu acolo unde începe să fie atestată literar sau începe să fie expresia unei gândiri artistice. Altfel spus, „filologia studiază fazele anterioare ale limbii nu ca un scop în sine, ci ca un mijloc pentru a clarifica și a ilustra fazele atestate”. Prin urmare, „sarcina filologului este de a interpreta, a explica și a retrăi creațiile literare și artistice ale unui anumit popor”¹. Munca academicianului Gh. Chivu și a Florentinei Nicolae se încadrează perfect în definiția anterioară, întrucât oferă o mostră de metodă filologică riguroasă, bazată pe editarea critică a unui text amplu – *Conciones Latinae Muldavo* –, mai exact o versiune bilingvă latino-română a 86 de predici alcătuite de un preot misionar italian. Astfel de scrieri, datând din veacul al XVII-lea și din cel următor, elaborate de prelați catolici, au o însemnătate culturală, religioasă, literară și lingvistică deopotrivă, întrucât „aduc dovezi privitoare la limbajul religios utilizat în epocă în bisericile românești de rit catolic” (p. 5). Pe lângă latină și italiană, misionarii utilizau și româna, fapt de o importanță deosebită din perspectiva istoriei limbii literare și a dialectologiei istorice autohtone, deoarece consemnează caracteristici lingvistice și stilistice utilizate în vorbirea cotidiană a secolelor trecute.

Importanța textului pentru noi vizează nu doar întinderea sa deosebită – depășește toate celelalte scrieri latino-române și italo-române scrise în sec. XVII–XVIII de către misionari catolici la un loc –, ci și faptul că manuscrisul este păstrat „în fondul de carte veche al Bibliotecii Academiei Române” (p. 13), unde a ajuns ca donație din partea lui Duiliu Zamfirescu, fost ambasador în Italia. În plus, *Conciones* „oferă informații numeroase și extrem de interesante privind scrisul românesc vechi cu litere latine, respectiv limba română vorbită la începutul veacului al XVIII-lea” (p. 14). Caracteristicile acesteia „sunt rezultatul unui amestec interesant de norme specifice vorbirii locale, pe care misionarii italieni o utilizau în scopul unei mai mari apropieri de credincioși, cu forme, cuvinte sau structuri de tip elevat, rezultat deopotrivă al cunoașterii variantei literare moldovenești și al culturii unui prelat originar din Italia, care vorbea în mod curent limba latină” (*ibidem*).

Cartea debutează cu un *Cuvânt-înainte*, urmat de *Introducerea* semnată de Florentina Nicolae, și de o descriere detaliată, științifică, dar și culturală, elaborată de Gh. Chivu. *Nota asupra ediției* întrește demersul explicativ necesar pentru o astfel de editare laborioasă. Abrevierile textelor biblice în limba latină încheie partea premergătoare corpului propriu-zis al volumului. Editarea critică a variantei latine îi aparține Florentinei Nicolae, în timp ce „transcrierea interpretativă a textului românesc, editarea critică a acestuia și glosarul de cuvinte și forme mai puțin sau deloc cunoscute cititorului actual au fost realizate de Gheorghe Chivu” (p. 28).

Conciones Latinae Muldavo dezvăluie un sistem ortografic mixt, în care grafia cu litere latine, specifică scrisului italian, se îmbină cu norme preluate din scrisul maghiar al epocii. Fenomenul caracterizează toate textele misionarilor italieni care au activat în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea în Moldova, fapt ce atestă apropierea de Transilvania atât a populației catolice din Moldova, cât și a misionarilor. Culegerea de omilii datorată lui Silvestro Amelio oferă

¹ Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine – Introducere în Filologia romanică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 40.

informații importante, complexe, privitoare la istoria limbii române literare, dar și dialectale, cu referire la zona central-nordică a Moldovei. Astfel, se regăsesc câteva transformări fonetice puțin documentate pentru graiurile moldovenești medievale, care oferă o imagine a limbii vorbite atunci sau a unor posibile rostiri și grafii particulare. Din perspectivă morfologică, textul consemnează mai multe fapte interesante pentru istoria românei, respectiv „pentru modul în care un străin cultivat percepea (și utiliza) sistemul limbii noastre” (p. 18).

Cele mai interesante particularități oferite de *Conciones* se referă la lexic, înțesat de regionalisme, cuvinte populare și arhaisme: *feredeu* „baie”, *megieș* „vecin”, *stupi* „scurpa”. Datorită faptului că autorul era un italian vorbitor de latină, în predicile adunate pot fi întâlnite mai multe neologisme, multe din sfera religioasă, unele atestate pentru prima dată în română: *benchet* „petrecere”, *iciu* „viciu, păcat”, *sacrament*. Atrag atenția și latinisme specifice ritualului catolic (*septuagesima*), derivate rare, „rezultat al adaptării unor neologisme la structura derivativă a limbii române sau al calchierii formei unor cuvinte latinești” (p. 21): *făcătura* „creație”, *măicească* „maternă”, *vremesc* „temporar”. Dificultatea înțelegerii unor astfel de termeni este surmontată prin alcătuirea unui *Glosar* consistent – 14 pagini –, în care „sunt cuprinse cuvintele cu forme sau cu accepții mai puțin sau deloc cunoscute cititorului actual, fie că erau specifice limbii epocii [...], fie că ilustrează, ca atestări singulare, limba textului” (p. 583).

În concluzie, editarea celor 86 de predici cuprinse în *Conciones Latinae Muldavo* reprezintă un eveniment filologic demn de consemnat, foarte important pentru studierea limbii române vorbite la începutul secolului al XVIII-lea, dar și pentru dialectologia diacronică sau istoria limbii române literare. Volumul este util nu doar lingviștilor, ci și teologilor, istoricilor, iubitorilor de cultură, în general.

Olivia Felecan

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord
Baia Mare, România
(olifelecan@yahoo.com)

MIOARA DRAGOMIR (ed.), *Hronograf den începutul lumii. O samă de învățături* (Ms. 3517 BAR), traducere atribuită lui Nicolae Milescu Spătarul, ediție critică, 5 volume, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2024, 3065 p. (I: 552 p.; II: 580 p.; III: 588 p.; IV: 716 p.; V: 632 p).

Ediția critică de excepție semnată de Mioara Dragomir continuă seria cercetărilor pe marginea manuscrisului 3517 – copia-prototip a unei traduceri din secolul al XVII-lea, atribuită de editoare lui Nicolae Milescu Spătarul. Lucrul propriu-zis la realizarea ediției critice a început în 2018, după cum mărturisește autoarea în *Nota asupra ediției* (p. 26), însă înainte de această dată, Mioara Dragomir a publicat numeroase studii referitoare la cronograful tradus de Milescu și două lucrări ample care au în vedere analiza *Hronografului* din perspectivă filologică și lexicologică². Cele două cărți sunt utilizate în

² Mioara Dragomir, *Hronograf den începutul lumii* (Ms. 3517). *Probleme de filologie*, Iași, Editura Trinitas, 2007 și Mioara Dragomir, *Hronograf den începutul lumii* (Ms. 3517). *Studiu lexicologic*, vol. I: *Descrierea lexicului. Raportare la lexicul din traduceri mitropolitului Dosoftei. Raportare la lexicul epocii*; vol. II: *Aplicarea conceptului de bază psihologică / spirituală în lingvistică și filologie. Hronograful este traducerea lui Nicolae Milescu Spătarul*, Iași, Editura Doxologia, 2017.